

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE KÂĞIT UÇURMAK
DEYİMİ VE BU DEYİMİN ANLAM
ÇERÇEVESİ*

Hasan KAYA**

ÖZET

Türkçe, deyimler bakımından zengin bir dildir. Türkçenin deyim zenginliği klasik Türk edebiyatı ürünlerinde de yoğun bir biçimde kendini hissettirir. Klasik Türk edebiyatı edipleri eserlerinde deyimlerden sık sık faydalanmıştır. Bu deyimlerin bazıları kullanımdan düşmüşken bazıları bugünkü Türkçede de kullanılmaktadır. Bu edebî gelenekte deyim sözlüklerinde yer almayan, unutulmuş ya da bazı anlamları bugün bilinmeyen pek çok deyim veya kalıp yapı vardır. Bu anlamda klasik Türk edebiyatı metinlerindeki deyim varlığı ile ilgili son yıllarda pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir.

Bu makalede deyim sözlüklerinde yer almayan ve klasik Türk şiirinde geniş bir kullanım alanı bulunan “kâğıt uçurmak” deyiminin anlam çerçevesi üzerinde durulmuştur. Bu deyim gerçek hayatla bağlantısı, hangi âdet ve uygulamalardan hareketle deyimleştiği örneklerle ortaya konmuştur. Özellikle deyim ramazan ayı bağlamındaki kullanımlarına dikkat çekilmiştir. “Kâğıt uçurmak” deyiminin gerçek anlamının güvercinle ve okla mektup göndermek âdetlerinden doğduğu; deyim “haber uçurmak” deyimini ile bağlantısı örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca şairlerin “uçurmak” fiilini rüzgâra yükleyerek kinayeli söyleyişe yöneldiği misallere değinilmiştir. Yazıda böylece deyim bilinen anlamlarının yanında herhangi bir kaynaktan yer verilmeyen anlamları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışmayla hem Türkçenin hem de klasik Türk edebiyatının deyim varlığı ve zenginliği ortaya konmuş, bir yandan da klasik Türk edebiyatının sosyal hayatla ne kadar kuvvetli bir bağ kurduğu dikkatlere sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk edebiyatı, deyim, kâğıt uçurmak, haber uçurmak.

* Araştırma Makalesi. Makalenin geliş tarihi: 29. 09. 2022 / Kabul tarihi: 20. 10. 2022

** Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, hasankaya@nku.edu.tr, (ORCID ID: 0000-0001-9244-3113).

Giriş

Deyimler kaynaklarda “Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özet bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce;¹ genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım, tabir;² anlatıma akıcılık, çekicilik katan, çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu;³ en az iki söz varlığından oluşan ve gerçek anlamları dışında mecazî anlam ile pekiştirilmiş bulunan kalıplaşmış söz öbeği ya da deyiş”⁴ şeklinde tanımlanmıştır. Tanımlardan anlaşılacağı üzere deyimler iki ya da daha çok kelimedenden oluşan, mecazlı ve özlü bir anlatıma sahip kalıplaşmış yapılardır.

Klasik Türk edebiyatı metinleri bugün kullanılmayan pek çok deyim muhtevi zengin bir kaynaktır. Kimi zaman da bu metinlerde bazı deyimlerin ve kalıp yapıların bildiğimiz anlamları dışında kullanıldığı görülür.

Klasik Türk edebiyatı şairleri söylemek istediklerini daha etkili bir biçimde ifade etmek; anlatımı çekici kılmak, şiirlerini süslemek için Türkçe deyimlerden geniş ölçüde faydalanmışlardır.⁵ Deyimlerle divan şairleri söyleyişlerine derinlik ve çok katmanlı bir yapı kazandırırılar.⁶ Deyimler taşıdığı anlam ve çağrışım zenginliği; mecaz, tevriye, kinaye gibi anlam sanatlarıyla yoğrulabilmesi ile şairlerin söyleyişine güç kazandırmıştır.⁷

Son yıllarda klasik Türk edebiyatında yer alan deyimlerle ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda bir şairin divanında ya da başka bir manzum eserinde yer alan deyimlerin, bir dönemde kullanılan deyimlerin,

¹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Yayınları, Ankara 1988, I, 52.

² *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, I, 576.

³ Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2006, 7.

⁴ İsmail Parlatır, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara 2008, I, 1.

⁵ Bayram Ali Kaya, “Atasözleri ve Deyimlerin Dîvân Şiirinde Kullanımı ile Dîvânların Bu Söz Varlıklarımız Bakımından Önemi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, İstanbul 2011, 15.

⁶ Bünyamin Ayçiçeği, “Bağdatlı Rûhî'nin (ö. 1014/1605-1606) Gazellerinde Deyimler”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 38, İstanbul 2018, 164.

⁷ Bünyamin Ayçiçeği, “Klâsik Türk Şiirinde ‘Kuş Kondurmak’ Deyiminin Anlam Çerçevesi”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, II/1, Tunceli 2019, 215-216.

birden çok şairin şiirlerinde yer alan deyimlerin tespit edildiği, örneklendiği görülmektedir. Bu tür çalışmaların yapılması deyimlerimizin tespitini sağlamanın yanında Türkçenin deyim zenginliğini de gözler önüne sermesi bakımından oldukça önemlidir.⁸

Bu yazıda “kâğıt uçurmak” deyiminin hem bilinen anlamları hem de bugün bilinmeyen anlam katmanları örneklerle açıklanmıştır. Bunlar arasında deyim olarak kullanılmadığı örneklere de yer verilmiştir.

Yapıyı oluşturan kelimelerden “kâğıt” kelimesi Farsçadır ve “kâğıd, kâğız, kâgad, kâgaz” şeklinde de imla edilmektedir. Farsça “kâğıt” kelimesi ile Türkçe “uçurmak” kelimesi bu kalıp yapıyı oluşturmuştur.

“Kâğıt Uçurmak” Deyiminin Kullanım Alanları ve Anlam Katmanları

“Kâğıt uçurmak” deyiminin kullanım alanlarını ve anlam katmanlarını şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Kâğıt Uçurma (Uçurtma Uçurmak)

“Kâğıt uçurmak” yapısının bir anlamı uçurtma uçurmaktır. “Kâğıt uçurmak” burada deyim olarak değil gerçek anlamıyla kullanılmaktadır. Bu uçurtmalar çeşitli şekillerde yapılabilmektedir. Ahmet Talât Onay, ilkbaharda çocukların kâğıttan kuşlar şeklinde yaptıkları uçurtmalara değinmiştir.⁹ Sultan III. Murad’ın (1574-1595) şehzadesi Mehmed için 1582’de yapılan şenlikleri anlatan ve İntizâmî tarafından yazılan *Surnâme*’nin 1588’de resimli bir nüshası hazırlanmıştır. Topkapı Sarayı Hazine Kitaplığı 1344 numarada kayıtlı bu *Surnâme*’de Simurg şeklinde yapılan bir kuşun şenliklerde uçurtma olarak uçurulduğu görülmektedir.¹⁰

⁸ Hasan Kaya, “Divan Şiirinde Kıl Kondurmamak Deyiminin Anlam Çerçevesi”, *Bir Devr-i Kadîm Efendisi Prof. Dr. Tahir Üzgör’e Armağan*, (Editörler: Üzeyir Aslan, Hakan Taş, Ömer Zülfe), Yayınevi, Ankara 2018, 496; Hasan Kaya, “Divan Şiirinde İş Asmak Deyimi Üzerine”, *HİKMET Akademik Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı, Diyarbakır 2018, 232.

⁹ Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Haz.: Cemâl Kurnaz), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, 361.

¹⁰ Mehmet Arslan, “İntizâmî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/intizami>, (Erişim Tarihi: 21.01.2022); Kafiye Doğan, *Astar Bezeme Teknikli Seramiklerde “Simurg” Temalı Tasarımlar*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, 88.

Çeşitli şekillerde bugün farklı pek çok malzemedен yapılan uçurtmaların eskiden yaygın olarak kâğıttan yapıldığı söylenebilir. İşte “kâğıt uçurmak” yapısı kimi örneklerde gerçek anlamıyla uçurtma uçurmak anlamındadır.

Bağdatlı Rûhî'nin “Gökyüzünde görünen (her gün doğan) dünyayı aydınlatan güneş değildir; o yasemin göğüslü bir servi olan sevgilinin her seher uçurduğu kâğıt uçurtmadır.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarabileceğimiz beytinde gökyüzündeki güneş bir kâğıt uçurtma olarak hayal edilmiştir:

Âsumânda görünen mihr-i cihân-tâb degül
Uçurur her seher ol serv-i semenber kâğıd Rûhî¹¹

Hayâlî Bey'e ait aşağıdaki beyitte felek kâğıttan bir uçurtmaya benzetilmiştir. Şairin “O melek gibi sevgili benim âhımı aldığından beri felek (benim âhlarımla) kâğıt uçurtmasına döndü.” dediği beyitte istiare ile melek olarak görülen sevgili şairin âhını almış ve şairin ettiği âhlarla felek dönüp duran bir uçurtma olmuştur. Feleği gökyüzü olarak anlamlandırdığımızda şair aslında gökyüzünü rengârenk bir uçurtma olarak hayal etmiş olur. Şairin âhı da uçurtmanın ipi olmaktadır.¹²

Alalı âhımı benüm o melek
Kâğıd uçurmasına döndi felek Hayâlî¹³

Eğridirli Şeyhî'nin (ö. 1635) aşağıdaki beytinde şairin çektiği âhlar ve bu âhın ucunda göğe çıkan kıvılcımlar ejderha şeklinde kâğıttan yapılan ve iple uçurulan bir uçurtma olarak hayal edilmiştir. Ejderha şeklindeki uçurtma yukarıda değinilen Simurg şeklinde tasviri yapıldığı belirtilen uçurtma ile benzerlik taşımaktadır. Bu beyitte şairin âhı uçurtmanın ipi, âhın ucundaki kıvılcımlar da ejderha şeklindeki uçurtma olmaktadır:

Şeyhiyâ âhım ucundan çıkar âfâka şerer
San resenle uçurur peyker-i ejder kâğıd Eğridirli Şeyhî¹⁴

¹¹ Coşkun Ak, *Bağdatlı Rûhî Dîvânı Karşılaştırmalı Metin*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2001, I, 395.

¹² Sebahat Deniz, *16. Yüzyıl Bazı Dîvân Şâirlerinin Türkçe Dîvânlarında Kozmik Unsurlar (Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî Beg, Nev'î, Yahyâ Beg)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1992, 104.

¹³ Ali Nihat Tarlan, *Hayâlî Bey Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1945, 247.

¹⁴ Betül Dönmez Parlak, *Eğridirli Şeyhî Mehmed Efendi'nin Divanının İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, 155.

Elçiyle / Ulakla Kâğıt Uçurmak

“Kâğıt uçurmak” deyiminin en eski ve bilinen anlamı “haber uçurmak” deyiminde olduğu gibi “bir haberi / haber kâğıdını hızlıca veya gizlice bir yerden bir yere götürmek, hızlıca yol almak”tır.¹⁵ Eskiden, kuşatılan bir kaledeki kumandana veya istenilen herhangi bir işin yaptırılması için o işle ilgililere yazılan kâğıdın hızlı ve gizlice gönderilmesi anlamında da bu deyim kullanılmıştır.¹⁶ “Kâğıt uçurmak” yapısındaki “uçurmak” fiiline eskiden bir haberleşme şekli olan güvercinle ve okla haber göndermek geleneğinin etkisini de hesaba katmak yerinde olacaktır.

Âşık Çelebi, *Meşâirü’ş-Şuarâ* adlı eserinde “iki şehzâdeyi başdan çıkardılar diyü Sultân Mehemed’e kâğıd uçurdılar” ifadesinde deymi hızlıca bir haberi / haber kâğıdını bir yere göndermek anlamında kullanmıştır.¹⁷

Şeyh Gâlib’e (ö. 1799) ait aşağıdaki beyitte “kâğıt uçurmak” hızlıca veya gizlice bir haberi / haber kâğıdını bir yere ulaştırmak anlamında kullanılmıştır. “O ay gibi olan sevgiliye bir kez felekde kâğıt uçursak felek acaba bize sevgiliye kavuşma haberini vermez mi?” dediği beyitte şair, aya benzettiği sevgiliye kâğıt uçurmak istemekte ve bir an önce kavuşmayı talep etmektedir. Beyitte “rûzgâr” kelimesi “yel” ve “felek, devran” anlamlarıyla tevriyeli kullanılmış; “bir kez felekde” ifadesi de “ömrümüzde bir kez olsun” anlamını akla getirecek şekilde bilerek tercih edilmiştir. Ayrıca beyitte “kez” kelimesine de dikkat edilmesi gerekir. Şairler bu kelimeyi “defa, kere” ve okçulukta “gez” anlamıyla tevriyeli olarak kullanabilmektedir. Şeyh Gâlib’in de bu şekilde kullanmış olma ihtimali okla haber gönderme âdetini akla getirmektedir:

Bir kez felekde kâğıd uçursak o meh-veşe
Âyâ peyâm-ı vuslatı vermez mi rûzgâr Şeyh Gâlib¹⁸

Kâğıt uçurmak, mektup uçurmak, haber uçurmak deyimlerinin “bir kâğıdı, mektubu, haberi bir yerden bir yere hızlıca veya gizlice ulaştırmak”

¹⁵ Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, 361.

¹⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, II, 138.

¹⁷ Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi, Meşâ’irü’ş-Şuarâ (İnceleme-Metin)*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010, III, 1495.

¹⁸ Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1994, 309.

anlamı gerçek anlamdan uzaklaşmış anlamlar değildir.¹⁹ Zira güvercinle veya okla haberleşme şekillerinde kâğıdın uçarak bir yerden bir yere ulaşması söz konusudur.

“Kâğıt uçurmak” deyimini “elden ele kâğıt uçurmak” şeklinde de kullanılmıştır. Eskiden uzak yerlere kısa sürede mektup götürme işini Tatar tabir edilen ulaklar yapardı. Bunlar bir menzilden kalkarak at çatlatırcasına diğerine varırlar, burada hazır bulunan hayvana atlarlar ve yollarına devam ederlerdi. Böylece kısa sürede haberi yerine ulaştırırlardı. Bu haberciler için kurulan menzillerde daima tedbir alınır. Bu habercilerin önünden giden ve tedbir alan görevlilere kara kulak adı verilmiştir. Gönderilen ulakların menzile yaklaştıkları zaman uu! diye nara atmaları âdetti. Bu naraları duyanlar kaçıırken menzil memurları da hemen hazırlıkları yapardı.²⁰

Eskiden ramazan ve bayram hilalinin görülmesi ve ilanı önemliydi. Yüksek bir yerden ya da minareden hilali gören bir gözlemci hilali gördüğünü iki şahitle ispat ederse ramazan ilan olunurdu.²¹ Bir kasabada hilal görülmüşse oranın kadısından hüccet alınır, bu hüccet hızlı bir şekilde yazılan tahriratla mülhakata bildirilirdi.²² Nâbî'nin (ö. 1712) aşağıdaki beytinde bu husus anlatılmıştır:

İsbât-ı meh-i savma olan hücceti saklar

Kâğıd uçurur menzil ile yolda ulaklar Nâbî²³

K u ş l a / G ü v e r c i n l e K â ğ ı t (M e k t u p)
U ç u r m a k

Yukarıda da ifade edildiği gibi deyimde yer alan “uçurmak” ifadesi “uçarcasına götürmek, hızlıca yol almak” anlamına işaret etmenin yanında eskiden bir haberleşme şekli olan güvercinle haber göndermekle de ilgilidir. Bilindiği gibi çok eski çağlardan beri insanlar haberleşmek için kuşlardan istifade etmişlerdir. Haberci kuşların başında da güvercinler gelirdi.

¹⁹ M. Ertuğrul Saraçbaşı, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, I, 555.

²⁰ Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, 361.

²¹ Hasan Kaya, “Azmişâde Hâletî Divanı'nda Âdet ve Gelenekler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5, İstanbul 2010, 147; H. İbrahim Demirkazık, “Emrî Divanı'nda Âdetler ve Gelenekler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9, İstanbul 2012, 78.

²² Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, 361.

²³ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, I, 605.

Güvercinler habercilik için önce saray ve kalelerde eğitilir sonra genellikle ayaklarına bazen de kanatlarına ince kâğıda yazılmış mektuplar sarılır ve karınları iyice doyurularak gideceği yere doğru uçurulurdu. Dişisi yumurta üzerinde yatan erkek güvercin, daha çabuk gidip geleceği için tercih edilirdi.²⁴

Yahyâ Nazîm (ö. 1727), “*O şuh güzele yine güvercinle kâğıt (mektup) uçurdum, gönül de o mektupla birlikte gitse buna şaşmamak gerekir.*” dediği aşağıdaki beytinde “kâğıt uçurmak” deyimini güvercinle (hamâme) birlikte kullanmıştır:

‘Aceb midür bile gitse gönül de nâme ile
O şûha **kâğıd uçurdum** yine hamâme ile Yahyâ Nazîm²⁵

Seyyid Vehbî (ö. 1736) “*O şuh sevgiliye bir defa daha kâğıt uçurdum (mektup gönderdim). Gönülüm de o mektupla beraber sevgiliye gitse buna şaşılır mı?*” dediği beytinde sultan olarak nitelediği sevgiliye kavuşma ümidiyle kâğıt (mektup) uçurmuştur. Bunu da güvercine benzettiği gönlüyle (hamâme-i dil) yapmıştır:

Ümîd-i vasl ile **kâğıd uçurdum** ol şâha
Hamâme-i dil-i âvâreyi revân itdüm Seyyid Vehbî²⁶

Seyyid Vehbî, bir başka beytinde sevgiliye gönül ve can kuşuyla kâğıt uçurup hâlini anlatmak istemektedir. Örnekte “kâğıt” kelimesi “mektup” anlamındadır:

Yâre **kâğıd uçurup** murg-ı dil ü cânım ile
Ser-nüvişt-i dilüme vâkîf-ı ahvâl ideyüm Seyyid Vehbî²⁷

Derzizâde Ulvî (ö. 1585) de deyimi can kuşu ve güvercinle (kebûter) birlikte kullanır. Beyitte “nâme (mektup) uçurmak” ve “kâğıt uçurmak” birlikte kullanılmıştır:

²⁴ Nihat Öztoprak, “Divan Şiirinde Osmanlı Geleneğinin İzleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 3, İstanbul 2000, 166.

²⁵ Mustafa Sefa Çakır, *Yahyâ Nazîm Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2018, 1371.

²⁶ Hamit Dikmen, *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991, II, 610.

²⁷ Hamit Dikmen, *a.g.e.*, II, 614.

Murg-ı cân ile n'ola yâre **uçursam nâme**
Şimdi mi oldı kebûterle **uçurmak kâğıd** Ulvî²⁸

Bâkî (ö. 1600) "Kays bazen Leyla'nın bulunduğu yere mektup uçurmak (göndermek) için başına kuş yuvasını kurdu." dediği aşağıdaki beytinde Kays'ın (Mecnun'un) başında kuş yuvasının bulunuşunu Leyla'ya ara sıra mektup uçurmak (göndermek) ile izah etmiştir:

Gâhî cenâb-ı Leylî'ye **mektûb uçurmaga**
Urındı Kays başına murg âşiyânesin Bâkî²⁹

Bâkî'nin "Nevruz rüzgârı nesrin yapraklarını güvercin gibi uçurarak her yana mektup gönderdi (uçurdu)." şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilir. Aşağıdaki beytinde nevruz rüzgârında uçuşan nesrin yaprakları her yana güvercinle haber taşıyan mektuplar gibi tasavvur edilmiştir. Şair yaprakların rüzgârdaki doğal hâllerini hüsn-i talil sanatı çerçevesinde ele almıştır:

Her yaña **mektûb uçurdu** bâd-ı nev-rûzî yine
Berg-i nesrîni kebûter gibi perrân eyledi Bâkî³⁰

O k l a K â ğ ı t (M e k t u p) U ç u r m a k

Kâğıt uçurmanın bir şekli de okla kâğıt, mektup vb. bir haber kâğıdı göndermektir. Kalelerden dışarıya, dışarıdan kale içlerine bu şekilde oka bağlanan kâğıtların okla atılması yoluyla haber gönderildiği bilinmektedir.³¹ Kâğıt uçurmak deyimine bu uygulamanın da etkisi olmuş olmalıdır.

Kafzâde Fâizî'nin (ö. 1622) "*Sevgilinin eşiğine âh ile kâğıt (mektup) uçurdum, mektubum (âhım ile) sevgiliye ulaştı; onu göndermek için oka gerek kalmadı.*" dediği beytinde sevgiliye kâğıdı (mektubu) âhı ile uçurduğunu ve bu mektubun yerine ulaştığını anlatmış ve oka gerek kalmadığını belirtmiştir:

²⁸ Büşra Çelik-Muzaffer Kılıç, *Derzi-zâde 'Ulvî [ö. 1585] Divan*, DBY Yayınları, İstanbul 2018, 364.

²⁹ Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, 336.

³⁰ Sabahattin Küçük, *a.g.e.*, 22.

³¹ Derya Önge, *Klasik Türk Şiirinde Haberleşme*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013, 75; Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, 361.

Âsitân-ı dilbere **kâgıd uçurdum** âh ile

Vâsıl oldu yâre **nâmem tîre** hâcet kalmadı

Fâizî³²

Nevîzâde Atâyî'ye (ö. 1635) ait aşağıdaki örnekte şair sevgilinin oklarına (hadeng) karşı gidişini ondan gelen davet mektubu ile izah etmiştir. “Sevgili ben kuluna sanki mektup uçurup gel demiş gibi oku gelirken ona karşı varırım.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilir beyte göre sevgili okla şaire davet mektubu uçurmuş, şair de sevgilinin gönderdiği haberi taşıyan ok kendisine doğru gelirken onu karşılamaya çıkmıştır. Bu, aslında sevgilinin cefa oklarına hedef oluşuna şairin bulduğu güzel bir yorumdur:

Varurın karşı **hadengi** geliyorken gûyâ

Yâr **mektûb uçurup** gel didi ben çâkerine

Nevîzâde Atâyî³³

“Kâğıt Uçurmak” la Eş Anlamlı Bir Deyim:
“Haber Uçurmak”

“Haber uçurmak” deyimini “acele veya gizlice haber göndermek” anlamında kullanılmaktadır.³⁴ Böylece “kâğıt uçurmak” deyimiyse anlamca örtüşmektedir. Hatta kimi örneklerde şairler “haber uçurmak” deyimini kâğıtla birlikte kullanırlar.

Hayâlî Bey'e (ö. 1556/57) ait aşağıdaki örnekte lale yapraklarının rüzgârda uçuşu şair tarafından hüsn-i talil sanatıyla izah edilmiştir. Şairin “Çimenlerin lale yapraklarını yele verdiği düşünmeyin, onlar kırmızı kâğıtla güle taze haber uçurdular.” dediği beyitte uçuşan lale yaprakları kırmızı kâğıtlarla güle haber uçurmanın ifadesi olmuştur. “Taze” kelimesi hem haberin yeni bir haber oluşu hem de lalenin tazeliğinden kinayedir:

Lâle evrâkın çemenler yele verdi sañmañuz

Al kâğıdla güle tâze **haber uçurdular** Hayâlî³⁵

“(Ey sevgili!) Aşk mektubu sana benden haber uçursa buna şaşmamalı zira Hüdühüd kuşu da karıncadan Hz. Süleyman’a selam ulaştırmaz mıydı?”

³² Halil İbrahim Okatan, *Kafzâde Fâ'izî, Hayatı, Eserleri, Sanatı-Tenkitli Divan Metni*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1995, 248.

³³ Saadet Karaköse, *Nev'izâde Atâyî Divânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55734,nevi-zade-atayi-divanipdf.pdf?0>, (Erişim Tarihi: 12.01.2022), 264.

³⁴ Ertuğrul Saraçbaşı, *a.g.e.*, I, 555.

³⁵ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, 126.

şeklinde günümüz Türkçesine çevirebileceğimiz Behiştî'ye (ö. 1571) ait örnekte de "haber uçurmak" deyimini kullanılmıştır. Beyitte "nâme" (mektup) kelimesi deyimmin "mektup uçurmak" geleneğiyle ilgisini ortaya koymaktadır. Zira Süleyman Peygamber'in haberci kuşu Hüdhüd de uçarak ona haberler getirmekte, onun mektuplarını başkalarına uçarak götürmekteydi. Nitekim Hz. Süleyman Belkıs'a da Hüdhüd'le mektup göndermiştir.³⁶ Beyitte leff ü neşr sanatı başarılı bir şekilde kullanılmış, Hüdhüd'ün karıncadan Hz. Süleyman'a selam iletmesi ile şairden sevgiliye gönderilen aşk mektubunun haber uçurması arasında ilgi kurulmuştur. Karınca olan şair, Hz. Süleyman gibi yüce olan da sevgilidir:

Saňa benden **haber uçursa** n'ola nâme-i şevk
Mûrdan Hüdhüd iletmez mi Süleymân'a selâm Behiştî³⁷

D a v e t İ ç i n K â ğ ı t U ç u r m a k (H a b e r
G ö n d e r m e k)

"Kâğıt uçurmak" deyimini güvercinle haber / kâğıt uçurmak, okla haber / kâğıt uçurmak ve ulakların kâğıt uçurmaları kullanımlarıyla birlikte kinayeli bir söyleyişe dönüşmüştür. Böylece şairler deyimini mecaz anlamının yanında gerçek anlama da gelebilecek şekilde kullanmaya başlamıştır. "Kâğıt uçurmak" deyiminde yer alan uçma ve uçurma özelliklerini rüzgâra yükleyen şairler kinayeli söyleyişle kâğıdın uçmasını ama aynı zamanda hızlı ya da gizli haber ve davet anlamını birlikte kullanmışlardır.

Bosnalı Sâbit'e (ö. 1712) ait aşağıdaki örnekte, nesimin eğlence meclisinin dışında kalanları meclise davet için gül yaprağından kâğıt uçurması bu kullanıma güzel bir örnektir. "*Nesim, bu meclise dâhil olmayanların gücenikliğini hissedip onları davet etmek için gül yaprağından kâğıt uçurdu.*" şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek beyitte rüzgâr gül yapraklarını uçururken bunu hüsn-i talil ve teşhis sanatlarıyla meclisin dışında kalanları davet için yapmıştır. Davet için gül yaprağı gönderilmesinde davet kâğıtlarının genellikle kırmızı oluşu da düşünülmüş olmalıdır. Aynı zamanda deyimde hızlıca haber gönderme anlamı da vardır.

³⁶ Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, 375.

³⁷ Yaşar Aydemir, *Behiştî Dîvânı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, 418.

Dikkat edilirse gül yaprağından kâğıtlar uçurulmakta ve deyim kinayeli olarak kullanılmaktadır.³⁸

Da'vet için berg-i gülden **kâğıd uçurdu** nesîm
İnkisârın hiss idüp bu bezmde bîgânenüñ Sâbit³⁹

Hayâlî Bey'e ait aşağıdaki beyitte sabah rüzgârı hüsn-i talil ve teşhis sanatlarıyla bir ulak olarak düşünülmüştür. Bülbüle haberi gönderen güllerdir.⁴⁰ Şairin "Güller çemende bülbüle sensiz açılmayız diye sabah rüzgârı ulağıyla kâğıt uçurdular." dediği beyitte anılmasa da uçurulan kâğıt, güllerin yaprağı olmalıdır. Burada da deyim kinayeli kullanılmıştır:

Sensüz açılmazuz diyü peyk-i sabâ ile
Güller çemende bülbüle **kâğıd uçurdılar** Hayâlî⁴¹

Altın Varak Uçurmak

Kâğıt uçurmanın bir başka şekli de altın varak uçurmadır. Altın, çok ince bir tabaka hâline yani varak şekline getirilip tüy gibi havada uçuşacak şekle sokulabilen bir maddedir. Bunun eskiden eğlenceler için yapıldığı bilinmektedir.⁴² Günümüzde eğlence amacıyla konfeti patlatmaktan, renkli kâğıtları havaya saçmaktan çok da farklı olmayan bu uygulama bir zenginlik göstergesiydi. Çünkü uçurulan şey altın varaklardı.

Hüdâyî-i Kadîm'e (ö. 1584) ait aşağıdaki beyitte altın varak uçurmaya temas edilmiştir. Şairin "Sabah rüzgârı gülün altın kâğıdını (sarı yaprağını) tabak tabak açtı ve çemen meclisinde onu varak varak uçurdu." dediği beyitte sabah rüzgârı, gülün sarı yaprağını (kâğıdını) tabak tabak açmış ve çemen bezminde bu altın varakları (kâğıtları) uçurmuştur:

³⁸ Hasan Kaya, "Bosnalı Sâbit", *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Metin Şerhi (17-19. Yüzyıllar)*, (Editör: Prof. Dr. Nihat Öztoprak), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021, 240.

³⁹ Turgut Karacan, *Bosnalı Alaeddin Sâbit, Divan*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991, 454.

⁴⁰ Yasemin Akkuş, "Klâsik Türk Şiirinde Kâğıt (Kâğıttan Hayâller)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 33, İstanbul 2015, 193-194.

⁴¹ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, 129.

⁴² Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2016, I, 311.

Zer kâğıdın sabâ gülüñ açdı tabak tabak

Bezm-i çemende anı uçurdu varak varak

Hüdâyî-i Kadîm⁴³

Oruç Yemek / Afyon İçmek

“Kâğıt uçurmak” deyiminin yukarıda başlıklarla izah edilen anlamlarının dışında deyimnin tam anlamıyla mecazlaştığı ve bu yazının çıkış noktasını oluşturan kullanımı genellikle ramazan ayı bağlamındaki kullanımlarıdır. Deyimin bu örneklerdeki anlamı izaha muhtaçtır.

Tespitlerimize göre “kâğıt uçurmak” deyimini “oruç yemek” ve “afyon içmek” anlamlarında da kullanılmıştır. “Kâğıt uçurmak” deyiminin afyon içmekle bağlantısının şu şekilde kurulmuş olması muhtemeldir. Bilindiği gibi keyif verici maddelerin pek çoğuna halk arasında bir jargon örneği olarak farklı isimler de verilmekteydi. Mesela halk arasında maslak denilen esrar için “antin, dalga, dem, diş, dūd-ı siyah, duman, fino, fülful, gonca, gubâr, hanteriş, haşış, hindi baba, hûd, hurde, kabza, kara biber, kaynar, keyf, kırma, nefes, paspal, sarı kız, yuf, yunan, zâbıt duymaz” adlar da kullanılmıştır.⁴⁴ Esrar kahvehanelerine de “tekke” denilmiştir.⁴⁵ Afyonun kâğıda sarılarak içilmesinden ve afyon tiryakilerinin sardıkları bu afyonları birbirlerine ikram etmek için fırlatmalarından “kâğıt uçurmak” yapısı kullanılmaya başlanmış olabilir. Ayrıca afyon macunları da macuncu dükkânlarında kâğıda sarılarak satılmaktaydı. Herkesin anlamaması için afyon tiryakileri oruç yemeye ve özellikle afyon içmeye bir jargon olarak “kâğıt uçurmak” demiş olabilir. Yine deyimde “uçurmak” fiilinin insanı sarhoş etme özelliğine gönderme yapılmış olmalıdır.⁴⁶

⁴³ Mehmet Demiralay, *Hüdâyî-i Kadîm (16. yy) ve Dîvânı İnceleme-Tenkidli Metin*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2007, 155.

⁴⁴ Muhittin Eliaçık, “Esrar Hakkında Verilmiş Arapça Manzum Bir Fetvâ”, *Kesit Akademi Dergisi*, 25, Elazığ 2020, 742-743.

⁴⁵ Abdülkadir Erkal, “Divan Şiirinde Afyon ve Esrar”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 33, Erzurum 2007, 31.

⁴⁶ Afyonun kâğıtla münasebetine bir ek olarak tiryakilerin oruç tutacakları zaman sahurda afyonu kâğıtlara sarıp yuttuğu kaynaklarda yazılı olduğunu belirtmek gerekir. Hatta kapsül benzeri bu kâğıtları saatine göre kat kat sararak gün içinde belirli aralıklarla mide öz suyunun etkisiyle patlaması yoluyla günü keyifle geçirirlermiş. “Afyonu patlamamak” deyimini de afyon tiryakilerinin bu uygulamasından dilimize girmiştir. Bilgi için bk. İskender Pala, *İki Dirhem Bir Çekirdek (Hikâyeleriyle Deyimlerimiz)*, L&M Yayınları, İstanbul 2002, 17. Nâbî, *Hayriyye*

Bu deyimın ramazan bağlamında kullanılmasının sebebi ise ramazanda gündüz de gece de afyon içilmesinin hoş karşılanmıyor oluşu olmalıdır. Osmanlıda afyon genellikle yasaklanmamış, hap şeklinde, macun şeklinde, nargileye karıştırılarak, tütüne karıştırılarak ve farklı şekillerde kullanılmış; afyon tiryakileri için Süleymaniye’de Tiryakiler Çarşısı denilen bir kahvehaneler dizisi var olmuştur.⁴⁷

Nazîr İbrahim’e (17. yy) ait aşağıdaki örnekte kâğıt uçuranlar afyon tiryakileridir. Tenha bir köşede oruç yiyip afyon içen bu tiryakiler oruçlularla da mescitte oturmaktan geri durmamışlardır. Yukarıda ifade ettiğimiz afyonun kâğıda sarılması da yine örneğin ikinci beytinde söz konusu edilmiştir. Bilindiği gibi “tiryâk” “afyon”, “tiryâki” de “afyon içen” anlamındadır. Beyitteki “gıdâ” kelimesi afyon tiryakilerinin afyona verdikleri isimdir.⁴⁸

Kimi kâğıd uçurur gûşe-i tenhâda velî
Vaz’-ı sâ’imle mesâcidde olur yine mukîm

Kâğıda sardı gıdâsın dahi n’eyler bilmem
Fikr-i keyf ile olup kârı perîşân u sakîm Nazîr İbrahim⁴⁹

Refet Mehmed Azîz’e (ö. 1765) ait aşağıdaki örnekte de deyimın anlamı açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Şairin “ehl-i keyf” dediği afyon içenlerdir. Yine ikinci beyitteki “tiryâki” kelimesi de “afyon içen” anlamındadır. Oruçlu gibi görünseler de şair onlara oruçlu demenin bühtan olacağını belirtmiştir. Tiryaki ramazanda kâğıt uçururken afyon içmektedir ve bunu da Rahikî’nin dükkânında adını ondan alan macunla yapmaktadır. Rahikî bir afyon macunu (berş-i Rahîkî) ve bu macundan yapılan hapın adıdır (habb-ı Rahîkî). Eskiden keyif verici haplara çeşitli isimler verilmişti. Bunlardan bazıları şunlardır: Bayram Paşa, Kara Pehlivan, uşşakî, Rahîkî,

adlı eserinde sahurda kâğıtlara sarılıp yutulan afyon konusunda uyarılarda bulunur ve bunun insanı halk arasında maskara ettiğini belirtir: *Ramazanda sarup afyûna kefen / Mî’deni mürdeye itme medfen // Âdemi mashara-i nâs eyler / Sûret-i nâsda nesnâs eyler.* bk. Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, 232.

⁴⁷ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, 326.

⁴⁸ Abdülaziz Bey, *a.g.e.*, 326.

⁴⁹ Necdet Şengün, *Nazîr İbrahim ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006, 367.

safâyî, çilevar, cedvar, şifâ, şâhî, ferah.⁵⁰ Rahîkî macunu olarak da anılan macun, 16. yüzyılda yaşayan ve şair olan Yusuf Sinan Rahîkî tarafından imal edilmiştir. 1546'da vefat eden şairin çocukları ve torunları yoluyla İstanbul Mahmutpaşa'daki dükkânda yaklaşık 250 yıl bu macunun imalatı ve satışı yapılmıştır.⁵¹ 18. yüzyıl şairi Re'fet'in şiirinde konu ettiği "dükkân-ı Rahîkî" 19. yüzyılın ortalarına kadar Rahîkî macununu imal edip satışını yapan bu dükkân olmalıdır. Bu dükkânın şiir muhiti olduğu da bilinmektedir.⁵²

Vaz'ı sâ'imde görünse [de] hele ehl-i keyf
Nice isnâd edeyim rûzeyi zîrâ bühtân

Ramazândır gehî **kâgıd uçurur** tiryâki
Sedd-i dükkân-ı Rahîkî'de usûl ile hemân Re'fet⁵³

Ârif Süleyman'ın (ö. 1769) ramazaniyye kasidesinden alınan aşağıdaki beyitte deyimim hem afyon içmek hem de davet için kâğıt uçurmak anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir. Burada "gizlice haber göndermek" anlamı ile "afyonu sarıp birbirine atma" şeklindeki anlamı iç içe geçmiştir. "Davet-i keyf" afyon içilen bir meclise davet olmalıdır:

Da'vet-i keyf diyü şevkle biribirine
N'ola tenhâca eğer **kâgıd uçursa** yârân Ârif⁵⁴

"Kâğıt uçurmak" deyimini çok eski bir deyim olmakla birlikte deyimim "oruç yemek" ve "afyon içmek" anlamlarının 17. yüzyıldan itibaren ortaya çıktığını, özellikle 18. yüzyılda yaygınlaştığını söylemek mümkündür.

S o n u ç

"Kâğıt uçurmak" deyimimin deyim sözlüklerinde yer almadığı görülmüştür. "Kâğıt uçurmak" deyimimin "bir yerden bir yere hızlıca veya

⁵⁰ Abdülaziz Bey, *a.g.e.*, 310.

⁵¹ Murat Uluskan, "İstanbul'da Bir Afyonlu Macun İşletmesi: Berş-i Rahîkî Macunhanesi (1783-1831)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2013, 82-83.

⁵² Ömer Zülfe, "Rahîkî [ö. 953/1546] ve Şiirleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2009, 172.

⁵³ Mehmet Nuri Kardaş, *Re'fet Mehmed 'Azîz'in Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkitli Metni*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008, 91.

⁵⁴ Mustafa Tankuş, *Ârif Süleyman Dîvânı (Hayatı, Eserleri ve Dîvânı)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002, 99.

gizlice haber götürmek” anlamının bilinen en eski anlamı olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamın eski haberleşme şekilleri olan güvercinle ve okla kâğıt / mektup gönderme anlamları ile ilgisi olduğu görülmüştür. “Kâğıt uçurmak” deyiminin gerçek anlamında bu uygulamalar etkili olmuştur. Yapının uçurtma uçurmak anlamında kullanıldığı da görülmüş, ayrıca haber uçurmak deyimini ile anlamdaş olduğu yer yer birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Deyim gerçek anlamından hareketle güvercin ve ok olmaksızın mecazi bir anlama bürünerek zamanla kinayeli bir söyleyiş kazanmıştır. “Kâğıt uçurmak” deyiminin ramazan ayı bağlamında kullanıldığında “oruç yemek” ve “afyon içmek” anlamlarında kullanıldığı tespit edilmiştir. Deyimin bu anlamına herhangi bir kaynakta tesadüf edilmemiştir. Eski bir deyim olan “kâğıt uçurmak” deyiminin “oruç yemek” ve “afyon içmek” anlamlarının 17. yüzyıldan itibaren ortaya çıktığı, 18. yüzyılda yaygınlaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu deyim sosyal hayattaki bazı âdet ve uygulamalardan hareketle ortaya çıkıp mecazlaşması ve klasik Türk edebiyatında geniş ölçüde kullanılması Klasik Türk edebiyatının deyim zenginliğini göstermesinin yanında bu edebî geleneğin sosyal hayatla olan sıkı bağını da ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDÜLAZİZ BEY, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
- AK, Coşkun, *Bağdatlı Rûhî Dîvânı Karşılaştırmalı Metin*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2001, I.
- AKKUŞ, Yasemin, "Klâsik Türk Şiirinde Kâğıt (Kâğıttan Hayâller)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 33, İstanbul 2015, 163-204.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Yayınları, Ankara 1988, I.
- ARSLAN, Mehmet, "İntizâmî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/intizami>, (Erişim Tarihi: 21.01.2022).
- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin, "Bağdatlı Rûhî'nin (ö. 1014/1605-1606) Gazellerinde Deyimler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 38, İstanbul 2018, 163-202.
- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin, "Klâsik Türk Şiirinde 'Kuş Kondurmak' Deyiminin Anlam Çerçevesi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, II/1, Tunceli 2019, 215-232.
- AYDEMİR, Yaşar, *Behiştî Dîvânı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- BİLKAN, Ali Fuat, *Nâbî Dîvânı I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.
- ÇAKIR, Mustafa Sefa, *Yahyâ Nazîm Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2018.
- ÇELİK, Büşra; Kılıç, Muzaffer, *Derzi-zâde 'Ulvî [ö. 1585] Divan*, DBY Yayınları, İstanbul 2018.
- DEMİRALAY, Mehmet, *Hüdâyî-i Kadîm (16. yy) ve Dîvânı İnceleme-Tenkidli Metin*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2007.
- DEMİRKAZIK, H. İbrahim, "Emrî Divanı'nda Âdetler ve Gelenekler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9, İstanbul 2012, 49-110.

- DENİZ, Sebahat, *16. Yüzyıl Bazı Dîvân Şâirlerinin Türkçe Dîvânlarında Kozmik Unsurlar (Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî Beg, Nev'î, Yahyâ Beg)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1992.
- DİKMEN, Hamit, *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni II*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991.
- DOĞAN, Kafiye, *Astar Bezeme Teknikli Seramiklerde "Simurg" Temalı Tasarımlar*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.
- DÖNMEZ PARLAK, Betül, *Eğridirli Şeyhî Mehmed Efendi'nin Divanının İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.
- ELİAÇIK, Muhittin, "Esrar Hakkında Verilmiş Arapça Manzum Bir Fetvâ", *Kesit Akademi Dergisi*, 25, Elazığ 2020, 741-746.
- ERKAL, Abdülkadir, "Divan Şiirinde Afyon ve Esrar", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 33, Erzurum 2007, 25-60.
- KALKIŞIM, Muhsin, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1994.
- KAPLAN, Mahmut, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.
- KARACAN, Turgut, *Bosnalı Alaeddin Sâbit, Divan*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991.
- KARAKÖSE, Saadet, *Nev'îzâde Atâyî Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55734,nevi-zade-atayi-divanipdf.pdf?0>, (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- KARDAŞ, Mehmet Nuri, *Re'fet Mehmed 'Azîz'in Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkitli Metni*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008.
- KAYA, Bayram Ali, "Atasözleri ve Deyimlerin Dîvân Şiirinde Kullanımı ile Dîvânların Bu Söz Varlıklarımız Bakımından Önemi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, İstanbul 2011, 11-54.
- KAYA, Hasan, "Azmişâde Hâletî Divanı'nda Âdet ve Gelenekler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5, İstanbul 2010, 133-183.

- KAYA, Hasan, "Bosnalı Sâbit", *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Metin Şerhi (17-19. Yüzyıllar)*, (Editör: Prof. Dr. Nihat Öztoprak), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021, 233-244.
- KAYA, Hasan, "Divan Şiirinde İş Asmak Deyimi Üzerine", *HİKMET Akademik Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı, Diyarbakır 2018, 231-243.
- KAYA, Hasan, "Divan Şiirinde Kıl Kondurmamak Deyiminin Anlam Çerçevesi", *Bir Devr-i Kadîm Efendisi Prof. Dr. Tahir Üzgör'e Armağan*, (Editörler: Üzeyir Aslan, Hakan Taş, Ömer Zülfe), Yayınevi, Ankara 2018, 495-508.
- KILIÇ, Filiz, *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin) III*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010.
- KÜÇÜK, Sabahattin, *Bâkî Dîvânı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- OKATAN, Halil İbrahim, *Kafzâde Fâ'izî, Hayatı, Eserleri, Sanatı-Tenkitleli Divan Metni*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1995.
- ONAY, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Haz.: Cemâl Kurnaz), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.
- ÖNGE, Derya, *Klasik Türk Şiirinde Haberleşme*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.
- ÖZTOPRAK, Nihat, "Divan Şiirinde Osmanlı Geleneğinin İzleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 3, İstanbul 2000, 155-168.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.
- PALA, İskender, *İki Dirhem Bir Çekirdek (Hikâyeleriyle Deyimlerimiz)*, L&M Yayınları, İstanbul 2002.
- PARLATIR, İsmail, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*, Yargı Yayınları, Ankara 2008.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2006.
- SARAÇBAŞI, M. Ertuğrul, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

- ŞENGÜN, Necdet, *Nazîr İbrahim ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu I*, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2016.
- TANKUŞ, Mustafa, *Ârif Süleyman Dîvânı (Hayatı, Eserleri ve Dîvânı)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.
- TARLAN, Ali Nihat, *Hayâlî Bey Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1945.
- Türkçe Sözlük I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- ULUSKAN, Murat, "İstanbul'da Bir Afyonlu Macun İşletmesi: Berş-i Rahîkî Macunhanesi (1783-1831)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2013.
- ZÜLFE, Ömer, "Rahîkî [ö. 953/1546] ve Şiirleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2009, 171-198.

“THE IDIOM ‘FLYING PAPER’ IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE AND ITS
MEANING FRAME”

Abstract

Turkish is a language that is rich in terms of idioms. This richness in the language can be seen in the works of Classical Turkish Literature. The writers of Classical Turkish Literature often benefited from the idioms and used them in their works. While some of these idioms are no longer used in today’s literature world, some of them have still been used in modern Turkish. There are many idioms or model structures in Classical Turkish literary tradition; some of these idioms are not included in the idiom dictionaries, some of them are forgotten and the meanings of some are not known. In this respect, it can be seen that there are many studies in Turkey about the existence and use of idioms in Classical Turkish Literature.

The purpose of this article is to analyze the meaning frame of the idiom “flying paper”, which is not included in idiom dictionaries but is used frequently in Classical Turkish poems. The connection of the idiom with real life and its transformation through customs and practices are presented in the study with examples. The use of flying paper in the context of the month of Ramadan is especially analyzed in the scope of the study. The resource of the idiom “Flying paper” is based on the customs of sending a letter with a pigeon or arrow; this is explained in the study. The connection of the idiom with “Spilling the beans” is explained with examples. Some poets, however, used the verb “flying” in connection with the wind and preferred the allegorical use of the word. These uses are also included in the study. The familiar meanings of this idiom and the ones that are not included in any literary resource are analyzed and interpreted. In this study, the existence and richness of Turkish and Classical Turkish Literature are presented. On the other hand, the strong relationship between Classical Turkish Literature and social life is exposed to the readers.

Keywords

Classical Turkish Literature, idiom, flying paper, to spill the beans.